

'Smid van licht' Turrell verbouwt vulkaankrater

door CHRIS REINEWALD

"SKRIEK!" gilt de fotografe achterin het vliegtuigje als we met ijszingswekkende vaart naar beneden schieten. Daarna scheren we enige honderden meters pal over de top van de Roden Crater. Vervolgens stijgen we even hard weer op. "Zag je hoe mooi de top is bijgeschaafd?" vraagt Jim, piloot, lichtkunstenaar én krater-eigenaar. Ik knik van ja. Het spreken gaat na de luchtbutelingen wat moeilijk. Ik heb het gevoel of mijn maag ergens tussen mijn oren zit. We vliegen verder boven de uitgestrekte Painted Desert, een pastelkleurige, maar zeer dorre zandvlakte waar het nu stormt. Jim kijkt me samenzwerderig aan. Boven de Grand Canyon, een immens bergmassief dat kilometers diep en breed in de aarde verzonken ligt, geeft hij mij de besturing over: "Tijd voor je eerste vliegles," beslist hij. Met zweterige handjes om de stuurknuppel geklemd laveer ik het Cessna-vliegtuigje wonderwel tussen de rode bergwanden. Diep beneden kronkelt de groene Colorado-rivier.

Zo'n 500.000 jaar geleden bestond Arizona voornamelijk uit binnenzeeën. Die droogden op den duur op, waarna er dinosaurussen rondstapten. Daarna veranderde een serie vulkaanuitbarstingen het vruchtbare land definitief in een woestijn. Hier en daar liggen nog steeds sintels en zwarte as waarop weer bomen groeien.

Beneden ons verschijnen inmiddels rooige ruïnes van prehistorische Indiaanse nederzettingen. Ze zetten hun huizen als flatgebouwen boven op elkaar.

Zuiverste licht

Als we later in zijn kantoor in Flagstaff zitten zegt Turrell: "Eigenlijk doe ik hetzelfde als die Indianen. Zij bouwden namelijk ook observatoria om de zon en maanstanden te volgen, zodat ze wisten wanneer er gezaaid of geoogst moest worden." In de Roden Crater moet je echter in de eerste plaats de verschillend gekleurde lichtreflecties kunnen zien die de zon, maan en sterren via uitgekiende banen naar binnen werpen. Het licht is het zuiverst in de woestijn, ver van de lichten van de stad.

Tien jaar geleden had de Amerikaanse licht-kunstenaar James Turrell (43) zijn eerste en tot nu toe enige tentoonstelling in het Stedelijk Museum. Daar was toen onder meer een schaalmodel van de Roden Crater te zien, een vulkaankrater in de Painted Desert (een woestijn in Arizona). Turrell kondigde aan deze uitgewerkte krater te verbouwen tot een observatorium, waar bezoekers het licht en de bewegingen van zon, maan en sterren konden volgen. Chris Reinewald zocht Jim Turrell op en zag hoe ver de werkzaamheden inmiddels gevorderd zijn. Samen vlogen ze bovendien over de Roden Crater, die pas in 1990 voor het publiek geopend wordt.

Turrell (links) in de Cessna.

FOTO A.W. PEETOOM

"Ik ben geïnteresseerd in dat onzichtbare licht dat je alleen in heldere dromen ziet," zegt Jim Turrell. "Ieder mens heeft van die ruimte-ervaringen. Je voelt je zweven en overall om je heen is dat prachtige 'Kodacolor' gekleurde licht. Ik houd van ruimtes, waar het licht de atmosfeer bepaalt, zoals bijvoorbeeld in de kathedraal van Chartres. Daarom heb ik ook wat tegen museum-zalen. Ze zijn niet neutraal. Alles wat er neergezet wordt is dus kunst. Voor je het weet sta je ook een brandblusser als kunstwerk te

kijken, en waarom ook niet eigenlijk?"

Toch exposeerde Turrell in 1976 in het Stedelijk, maar wel op een heel eigen manier: door eigenhandig de museumzalen te verbouwen. Er waren daar onder meer vier lege - enkel met verschillend gekleurd neonlicht gevulde - ruimtes te zien. In de rode ruimte leken de wanden op je af te komen, terwijl ze in de blauwe ergens veraf schenen te staan. In de paarse (rood + blauw) ruimte voelde je je als in een mist waarin alle ge-

was daar nog een wit-verlichte ruimte groot alle vier de vates waren: exact e kleuren maakten d war.

Naadloos

Deze 'naadloze ruir den Lucebert tot een hij Turrell heel to smid van het licht' In de jaren tussen Turrell naast zijn w lijk in de weer gew krijgen voor zijn kr die in 1977 voor een drag van de vorige e milie Riordan, rijke ren in Flagstaff. Een rele instellingen en e veelheid particulie ondersteunen Turr Foundation. Texaco tis benzine.

Turrell: "Vroeger ver brood met vliegen en van luchtfoto's. Van ten die ik in de galerie verzamelaars thuis n amper leven. Voor moest ik voor het eers sponsors gaan dineren krijgen. Christo is da in; ik eerlijk gezegd. Mijn krater is ook lair niet als zijn ing wen. Integendeel: als zul je er aan de buit wat aan kunnen zien. die krater staat hier a zenden jaren en ik b die zijn eigen piramie

De Skystone Found behalve Turrell nog u werkers die de beschi over een aantal vlieg machines, en een twe aangedreven Dodge-le 1940. De trucks staan taureerd voor de deur toor/werkruimte in e Flagstaff, langs de sn Grand Canyon.

Binnen is Turrell o Zwitserse precisie-inst technische tekentafe muur hangen pijnlijk cartografische 'schets foto's van het gebied. ming heeft veel van